

önce burayı fethetmiş olduğu, ancak Askalân halkının Rumlar'ın (Bizanslılar) kendilerine yardım etmeleri üzerine yapılan antlaşmayı bozmuş oldukları ve Muâviye'nin burayı Hz. Ömer'in vefat ettiği 644 yılında yeniden fethettiği bildirilmektedir. Hz. Ömer ve Hz. Osman Askalân'ı bazı kimselere iktâ* etmişlerdi. Rumlar Abdullah b. Zübeyr zamanında Askalân'ı yıktılar ve halkını da oradan çıkardılar. Abdülmelik b. Mervân halife olunca şehri yeniden inşa ve tahkim etti; ayrıca buraya birçok insan yerleştirerek onlara toprak iktâ etti. Abbâsî Halifesi Mehdî'nin 772'de burada bir cami ve minare yaptırdığı, kazılarda bulunan kitâbelerden anlaşılmaktadır.

Askalân Suriye ile Mısır arasında bir geçit vazifesi gören oldukça büyük ve önemli bir ticaret merkezi idi. Mısır'a denizden veya Gazze sahil yolundan kolayca ulaşılması sebebiyle bu ülkeyle olan ticarî ilişkileri daha fazla geliştirmişti.

Askalân Fâtımîler'in hâkimiyetine geçince ayrı bir önem kazandı ve burada bir darphane ile bir tersane kuruldu. Suriye ve Filistin'in diğer sahil şehirlerinin Selçuklular'ın eline geçmesine rağmen Askalân Fâtımîler'e bağlı kaldı. Haçlı ordusu 1099 yılında Kudüs'ü işgal edince Fâtımî kuvvetleri Askalân'a çekildi. O sırada bu şehrin de Haçlılar'ın eline düşeceği zannedilmisti; ancak Haçlı ordusu içindeki ihtilâflar şehrin müslümanlar elinde kalmasını sağladı. Askalân bir buçuk asır zarfında, Haçlılar'la Mısırlı müslümanlar arasında bir sınır şehri ve Haçlılar'a karşı düzenlenen akınların askerî merkezi oldu. 1153 yılında Kudüs Kralı III. Baudouin, yedi aylık bir kuşatmadan sonra karadan ve denizden yaptığı hücumlarla Askalân'ı ele geçirdi. Selâhaddin-i Eyyûbî, 1187'de Hittin Savaşı'ndan sonra diğer Filistin kaleleri gibi Askalân'ı da geri aldı. Ancak 1191 yılında Arsûf Savaşı'ndaki mağlûbiyeti üzerine, İngiltere Kralı Richard'ın eline geçmemesi için Askalân'ın tahrip edilmesini emretti. Müslüman halk Suriye ve Mısır'a, yahudilerle hristiyanlar da Kudüs'e gittiler. Askalân 1247'de yeniden müslümanların eline geçti. Daha sonra Memlük Sultanı I. Baybars, 1270 yılında Haçlılar'ın işgali ihtimaline karşı şehrin bina ve surlarını tamamen yıktırdı ve bir daha iskân edilemeyen şehir zamanımıza kadar bir harabe halinde kaldı. Bugün yahudilerin işgali altında bulunan bu bölgede Tel Askelon adıyla yeni bir yerleşim merkezi kurulmuştur.

Askalân eski ve orta çağlarda çınar ve ceviz ağaçları, zeytinlikleri, kınası ve adını buradan alan bir nevi sarımsağıyla (ascalonia cepa) meşhurdur. Belh'te de Askalân adlı bir köy vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 225; Belâzûrî, *Fütûh* (Müneccid), s. 169, 171; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2798; Bekrî, *Mu'cem*, III, 943; Yakût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 122; a.mlf., *el-Müşterik*, s. 308-309; Ali Sevim, *Suriye Selçukluları*, Ankara 1965, s. 50-52; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, I, 146, 155-156, 161, 164, 190-191, 343, 446; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, bk. İndeks; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 28-30, 52, 59, 94, 141, 149, 158, 159; R. Hartmann, "Askalân", *IA*, I, 676; a.mlf. — [B. Lewis], "Askalân", *EI*² (Fr.), I, 732-733.

MUSTAFA FAYDA

ASKALÂNÎ, İbn Hacer

(bk. İBN HACER el-ASKALÂNÎ).

ASKALÂNÎ, İzzeddin

(عزالدين السقلاانى)

Ebü'l-Berekât İzzüddin Ahmed b. İbrâhîm b. Nasrillâh el-Kinânî el-Misrî el-Askalânî (ö. 876/1471)

Hanbelî fakihî ve tarihçi.

Askalân asıllı olup 26 Zilkade 800'de (10 Ağustos 1398) Kahire'de doğdu ve tahsilini orada yaptı. İbnü'l-Cezerî, Zeynüddin el-İrâkî, Ebû Bekir el-Merâgî, Âişe bint Abdülhâdî'den icâzet alan Askalânî, aralarında Makrîzî, Aynî, İbn Hacer el-Askalânî, İzzeddin b. Cemâa gibi âlimlerin de bulunduğu birçok hocadan ders okudu. Daha on yedi (veya yirmi) yaşlarında iken kadî nâibi tayin edilen Askalânî, Hanbelî mezhebinin önde gelen âlimleri arasında yer aldı. Mısır Hanbelî kâdikudâtlığına getirildi. Kahire'nin birçok medrese ve camiinde dersler verdi. Kalkaşendî, Sehâvî, Süyûtî ve daha pek çok talebe kendisinden istifade etti. Kâdirî tarikatına da intisap eden Askalânî, gerek devlet erkânının gerekse halkın güven ve saygı duyduğu bir âlim olup mescid, medrese, sebîl vb. hayır müesseseleri de kurmuştur. 11 Cemâziyelevvel 876 (26 Ekim 1471) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Hemen her konuda mensur ve manzum eserler veren Askalânî'nin *ed-Di'âme li-ma'rifeti aḥkâmî sünneti'l-imâ-*

me adlı eseri basılmıştır (Dimaşk 1342). Yazma nüshaları mevcut olan diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Muḥtaşarü'l-Muḥarrer* (fıkıh), *Nazmü Uşûli İbnî'l-Hâcib*, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, *Şifâ'ü'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb*, *Zikru kuḍâtî'd-diyâri'l-Mısrîyye* (hicrî 566-860 yılları arasında kadılık yapan kişilere dair), *Şerḥu Elfiyyeti İbn Mâlik*, *Şafvetü'l-hulâşa* (nahiv), *Tenbihü'l-aḥyâr 'alâ mâ kîle fî'l-menâm mine'l-eş'âr*, *Manzûme fî'l-mesâḥa*, *Manzûme fî'l-cebr ve'l-mukâbele*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmî*⁶, I, 205-207; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 484; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 321; Brockelmann, *GAL*, II, 70; *Suppl.*, II, 57; Ziriklî, *el-A'ḫām*, I, 85; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, I, 144; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, V, 384; *Mu.Fs.*, I, 90-91.

VECDİ AKYÜZ

ASKER

(bk. ORDU).

ASKERÎ

(عسكرى)

Osmanlılar'da reâyâdan ayrı olarak elinde padişah berâti bulunan, vergi ve yargılamada özel statüye sahip zümre.

Osmanlı Devleti'nde çeşitli özellikleri ve sahip oldukları imkânlar bakımından halk genel olarak iki zümreye ayrılırdı. Biri hükümdarın otoritesini temsil eden idareci, asker ve ülemâdan oluşan askerî sınıf, diğeri ise bunun dışında kalan reâyâ idi. Askerîler de ehl-i örf ve ehl-i şer' olmak üzere başlıca iki kısma ayrılırdı. Askerîlerin vergiden muaf olmaları, terekelerinin askerî kassâmlar tarafından taksimi, kazasker divanında yargılanma gibi bazı imtiyazlara sahip bulunmaları onların itibarını arttırmıştı. Ancak "askerî" sınıf kavramının belirsizliği sebebiyle zaman zaman çıkarılan fermanlarla bu kavrama açıklık getirme gereği hissedilmisti. Bu fermanlarda: 1. Fiilen askerlik hizmetinde bulunan yeniçeri, sipahi ve bunların çeşitli sınıfları (topçu, tüfenkçi, garib, azeb), çocukları, eşleri, emeklileri, kulları, câriyeleri; 2. Geri ve yardımcı hizmete alınan yaya ve müsellemlerle bunların gördükleri hizmetlerin benzerini yerine getiren yörükler ve tatarlar; 3. Askerlikle münasebeti olmayan, ancak kamu hizmeti gören görevliler, memurlar, kâtipler, mültezim-

ler, eminler, muhassıllar; 4. Yine bir kamu görevlisi sayılması gereken yargı organları mensupları, müderrisler ve mülâzımlar; 5. Günlük 3 akçe ve daha fazla **cihet***'i olan mütevellî, nâzır ve cüzhanlar; 6. İmam, hatip, müezzin gibi din görevlileri, seyyid ve şerif gibi Hz. Peygamber soyundan gelenler; 7. Köprücü, derbentçi, madenci, tuzcu, atmacacı, doğancı, sarraf gibi hizmetleri ifa edenler askerî sayılıyordu.

Ancak birinci maddede adı geçen emekliler, sipahizâdeler ve kullar askerîlikle münasebetlerini kesip başkasına **raiyyet*** yazılmaları halinde ve câriyelerinin, dul kalan eşlerinin, kızlarının reâyâdan biri ile evlenmeleri durumunda askerîlikten çıkarlardı. Askerî sınıftan birinin vefatında terekesinin taksimi ve bundan alınacak ücret kazaskerlere bağlı askerî kassâmlara ait olup mahallî kadının buna müdahalesi yasaklanmıştı. Büyük şehirlerde yalnız terekelerle uğraşan ve mirası vârisler arasında İslâm hukukuna göre paylaştıran özel mahkemeler vardı. Bunlara kısmet-i askerîye mahkemeleri denir, başında askerî kassâm bulunurdu. Askerî kassâmlıklar askerî zümrenin kalabalık olduğu İstanbul, Edirne, Bursa gibi büyük şehirlerde mevcuttu. Taşradaki kadılık ve nâibliklerde ayrı bir kassâm bulunmadığından burada görevliler askerîlere ait rûsûmu kazasker adına toplar ve ilgililere teslim ederdi. "Resm-i kısmet", devrine göre binde on beş veya yirmi idi. Ancak bazı durumlarda bunun binde elliye kadar çıktığı olurdu. Reâyâ ve askerîden olanlar geride vâris bırakmadan vefat ederlerse terekeleri (beytümâller) hazineye kalırdı. Bu beytümâllerin tahsili Osmanlılar'da birer **mukâtaa*** ve **iltizâm*** oluşturunuyordu. Bu nevi terekelerin toplanmasını beytümâl-i hassa mütezimleri veya eminleri yapardı. Bu terekeler belli bir süre saklanır, bu arada bir vâris çıkıp durumunu ispat ederse hakkını alır, aksi halde bunlar hazineye intikal ederdi. Diğer taraftan askerî sınıf mensupları normal mahkeme yerine kazasker mahkemesinde yargılanırlardı. Davacı ve davalıdan biri askerî, diğeri reâyâ olduğunda askerî taraf normal kadı huzuruna çıkmayı reddedip kazasker huzurunda yargılanmayı isteyebilirdi. Bu konuda Osmanlı dönemi fetva mecmualarında birçok fetva bulunmaktadır. Askerîlere verilen cezalar da farklılık arz etmektedir. Ehl-i örfe ölüm de dahil her türlü ceza verildiği halde ehl-i

şer'e (ulemâ) verilen en ağır ceza azil ve sürgündü; nâdiren ölüm cezası verildiği de olurdu.

BİBLİYOGRAFYA :

Kānunnāme-i Âl-i Osmān: Fātih Kānunnāmesi (TOEM ilâvesi, nşr. M. Ârif), İstanbul 1329, s. 39; *Kānunnāme-i Âl-i Osmān: Kānūnī Kānunnāmesi* (TOEM ilâvesi, nşr. M. Ârif), İstanbul 1329; Barkan, *Kanunlar*, I, 315; a.mf., "Edirne Askerî Kassâmına Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *TTK Belgeler*, III/5-6 (1968), s. 435-440; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 122-126; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara 1968, s. 55-62, 113-125; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celalt İsyanları*, Ankara 1975, s. 154, 225 vd.; B. Lewis, *İstanbul ve Osmanlı Uygurluğu* (trc. Nihal Önal), İstanbul 1975, s. 66-68; Mehmet İpsirli, *Osmanlılarda Kadaskerlik Müessesesi*, İstanbul 1982, s. 53-59; Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *TTK Belleten*, XXXVIII/152 (1974), s. 657; a.mf., "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İdarî Yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Bazı Düşünceler", *TTK Belleten*, XLI/163 (1977), s. 495-497.

HALİL SAHİLLİOĞLU

ASKERİ, Ebû Hilâl

(أبو هلال العسكري)

Ebû Hilâl el-Hasen
b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî
(ö. 400/1009'dan sonra)

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

Doğduğu tarih kesin olarak bilinmemekle beraber bir beytinden (*Tî*, II, 493) IV. (X.) yüzyılın başlarında dünyaya geldiğini anlamak mümkündür. Hûzistan bölgesindeki Askerimükrem'de doğdu ve orada yaşadı. Tahsilini İsfahan, Bağdat ve Basra gibi ilim merkezlerinde tamamladı. Kendisinden en çok faydalandığı hocası Ebû Ahmed el-Askerî'nin aynı zamanda onun dayısı olduğuna dair rivayetler bazı müelliflerce isabetli görülmemektedir (bk. *Eİ²* [Fr.], I, 734). Hocası Ebû Ahmed Hasan b. Abdullah el-Askerî ile hem adları hem de baba adları benzediği için Ebû Hilâl daha çok Edîb unvanıyla ondan ayrılmak istenmiştir. Ebû Hilâl el-Askerî'nin Şîî olduğuna dair *A'âyânü's-Şî'a*'da nakledilen iddia, bu eserin müellifinin de belirttiği üzere son derece zayıf kalmaktadır. Kaynaklarda onun hayatına dair pek az bilgi bulunmakla beraber kimseye el açmamak düşüncesiyle ticaretle uğraştığı ve ticaret erbabı arasında seçkin bir yeri bulunduğu bilhassa belirtilmektedir. Ticarî maksatla yaptığı seyahatlerde bile ilim ve fâzi-

let sahipleriyle görüşüp onlardan faydalanmıştır. Ebû Hilâl el-Askerî fıkıh, hadis ve tefsir gibi ilimlerde de eserler vermekle beraber asıl ihtisasının Arap dili, edebiyat ve şiir tenkidî alanlarının olduğu görülmektedir. İstenileni mükemmel bir şekilde ifade edebilmek için mâna ile lafzın bir tenâsüp içinde olması zaruretine inandığı, bu konudaki eserlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Kolay ve akıcı bir üslûba sahip olan Ebû Hilâl'in vefat tarihi kesin olarak bilinmemektedir. *el-Evâ'il* adlı eserinin sonunda bu kitabı 10 Şâban 395 (22 Mayıs 1005) tarihinde tamamladığı kaydına bakarak ve bundan sonraki hayatı hakkında bilgi bulunmadığını dikkate alarak kaynakların birçoğu onun 395'te (1005) öldüğünü yazmaktadır. Bir kısım kaynaklarda ise bu tahminin isabetli olmadığı, onun 400 (1009) yılından sonra öldüğünü söylemenin daha ihtiyatlı bir tahmin olacağı ifade edilmektedir.

Eserleri. 1. *Dîvânü'l-me'ânî*. Şiirlerin daha çok mâna ve konuları ile ilgilenen ve bazı üslûp meselelerini göz önünde tutan eserlerin tipik bir örneğini teşkil eden bu kitap, Hüsameddin el-Kudsî tarafından Kahire'de (1352), Ahmed Süleyman Ma'rûf tarafından da *Min Kitâbi Dîvânî'l-me'ânî* adıyla Dimaşk'ta basılmıştır (1984). Eser muhtelif kaynaklarda *Me'ânî'l-edeb*, *A'lâmü'l-me'ânî fî me'ânî's-şi'r*, *el-Farq beyne'l-me'ânî adlarıyla* da geçmektedir. 2. *Kitâbü's-Şinâ'ateyn*: *el-kitâbe ve's-şi'r* (veya: *en-naẓm ve'n-neşr*). Nazım ve nesrin usul ve kaidelerine dair olan bu eseri, M. Emîn el-Hâncî Kahire'de (1320), Ali M. Becâvî ve Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim Kahire'de (1952, 1971), Müfid Kûmeyhâ da Beyrut'ta (1981, 1984) yayımlanmıştır. 3. *Cemheretü'l-emşâl*. Eski Araplar'ca kullanılan ve hadislerde geçen darbimeselleri alfabetik sırayla ele alarak şerhettiği bu eser Bombay'da (1037) ve Kahire'de (Meydânî'nin *Mecma'u'l-emşâl*'inin kenarında, 1310) yayımlanmış, daha sonra da Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim ve Abdülmecid Katâmi tarafından hazırlanan tenkitli neşri yine Kahire'de (1384/1964) basılmıştır. 4. *el-Furûku'l-luğaviyye*. Eş anlamlı kelimelerin mâna farklarını inceleyen bu eseri dört nüshasına dayanarak Hüsameddin el-Kudsî neşretmiştir (Beyrut, ts.). Ayrıca adı bilinmeyen bir müellif tarafından *Muhtaşaru Kitâbi'l-Furûk* adıyla ihtisar edilerek Bulak'ta (1323) ve Kahire'de (1926) basılmıştır. 5. *el-Evâ'il*.